

ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА МЛАДИТЕ ИСТРАЖУВАЧИ НА ФОЛКЛОРОТ ВО XXI ВЕК ВО МАКЕДОНИЈА

Маријана Тодоровска
Независен истражувач, Скопје
Датум на прием: 29.08.2022 г.

Апстракт: Во овој труд се зборува за ситуацијата со фолклорот во Македонија, како и за проблемите со кои се соочуваат младите фолклористи во процесот на своето научно истражување и усовршување. Процесот на истражување на македонското нематеријално културно наследство или живо наследство, генерално, не е едноставен процес бидејќи станува збор за суштинско истражување на идентитетот и на традициите, како и за нивната одржливост или неодржливост до денешен ден. Во овој труд, исто така, ќе се осврнеме на состојбата на фолклорот денес, споредено со фолклорот во минатото и каков придонес има општеството на неговите промени со текот на годините.

Методите на истражување му служат на научникот да дојде до сознание. Додека се истражува за наука каква што е фолклорот, се пристапува од повеќе агли. Во светлото на социоекономските и политички влијанија, младите етнолози, етномузиколози и антрополози имаат навистина тешка задача во процесот на својата научноистражувачка дејност.

Желбата да се биде во тек со модерното време, ѝ дава нов облик на традиционалната музика и на фолклорот, вклучувајќи модерни преработки на стари македонски песни или пак користење примеси од македонските традиционални носии на модните писти. На таков начин фолклорот добива и нова, современа димензија.

Клучни зборови: фолклор, истражување, традиција, етномузикологија, општество

Вовед

Македонските фолклорни песни, како дел од македонската традиција и култура, претставуваат интегрален дел на македонската историја. Во нив се опеваат историски настани и ликови, и тие сами за себе, како и фолклорот во целина, сведочат за желбата на македонскиот народ да опстои низ вековите како посебен народ со своја култура и со своја традиција. Од тие причини проучувањето и истражувањето на фолклорот на секоја земја треба да претставува важна задача на секоја држава, која води грижа за својот народ. Не можеме, а да не заклучиме дека политичките случувања имаат огромно влијание врз условите за работа на фолклористите.

Идентитетот и автентичноста на еден народ се видливи во фолклорот што го негува тој народ. Македонија е земја, којашто е

богата со традиции и разновиден фолклор, претставен преку: обичаи (верски и пагански), песни, игри, ора, приказни, облека (како што се рачноизработените носии, заедно со уникатните украси, коишто се исклучителни за нашето поднебје), музички народни инструменти (кавал, гајда, зурли) итн. Како што поминува времето, така некои од традициите го менуваат својот облик, се модернизираат, некои се губат, се отфрлаат, или се забораваат. Фолклористиката како наука има за цел овие вредности, односно целото живо наследство, да го зачува за идните генерации, пред тие да се изгубат сосема. Бидејќи фолклорот претставува жива материја, којашто постепено: се менува, се модифицира, се прилагодува на современите текови, дури и сосема се отфрла или заборава, истражувачите на фолклорот имаат многу важна и многу сериозна задача, односно, тие треба да ги истражат сите споменати аспекти на фолклорот, да ги документираат, да ги класифицираат, да ги објаснат и да ги зачуваат за идните генерации, пред тие сосема да исчезнат од нашето секојдневие. Една од задачите на фолклористите е дури и да иницираат ревитализирање на фолклорните традиции и нивно претворање во настани и манифестации, како што е примерот со „Галичката свадба“, со карневалот во Вевчани, како и други постоечки манифестации од овој тип.

Во ситуација во којашто се наоѓа нашата земја, нападната од соседите, и со идентитет, кој е негиран од соседните земји, фолклористиката може да биде наука, којашто може да придонесе за подобрување на преговарачките позиции. Истото мислење, дека фолклорот може да послужи за јакнење на идентитетот на еден народ, го има и Кирил Пенушлиски, кој вели: „Пресврт настанал во втората половина на XIX век, кога започнале позасилените пројави на Преродбата на македонскиот народ. На најистакнатите македонски преродбеници во борбата против фанариотите и ропството првите погледи им биле свртени кон народното творештво како моќен фактор за натамошното јакнење на пробудената национална свест, како значајно средство и важно оружје за создавање на национална култура“ (Пенушлиски 2012: 46).

Научни методи во фолклористиката

Истражувачите, коишто се дел од оваа наука, се служат со различни методи на истражување за да дојдат до резултати. Некои од тие методи се:

- Визуелен метод – покрај интервјуата и разговорите што ќе се водат со соговорниците, мора да се разгледуваат и фотографии,

видео-/аудиоснимки и разни материјални добра, како облека, покуќнина, фрески, ликовни извори, пишани документи и сл. Всушност, овој метод го поттикнува фототеренското истражување и го подобрува разбирањето на одредена тема (Стојановиќ 2012: 47);

- Дескриптивен метод¹ – се користи за да даде прецизен профил на една група и да опише процеси, механизми или односи. Истражувачите го користат овој метод за да пронајдат информација што ќе произведе нови појаснувања, ќе претстави нови информации или контекст, ќе создаде збир на категории, низа, фази или чекори;
- Историски метод – накратко може да се дефинира како „точно сознание за она што се случило и по можност, како и зошто се случило“. За да се дојде до тоа сознание се земаат предвид неколку фактори, како: хронологија, развој, примерок, последица. А како главни алатки ги користи разновидните записи и документи (Šamić 1969: 15);
- Студија на случај – во овој метод се проучува еден случај од одредена научна област. Но, бидејќи е минорен, не се смета за научен во вистинска смисла на зборот, туку тој е само „првиот чекор во научната метода“. Потребно е набљудување на повеќе случаи истовремено за да може, врз основа на тие податоци добиени од набљудувањето, да се добијат некакви резултати (Šamić 1969: 16);
- Генетички метод – фокусот во овој метод се поставува на: динамичките фактори на растот, промената и развојот. Тој настојува да ги опише фактите со проучување на текот на нивниот претходен развиток (Šamić 1969: 16);
- Метод на картографирање – овој метод се користи при теренските истражувања за собирање мелодиски варијанти и игра важна улога во проучувањата на музичките дијалекти и во добивањето на неопходен материјал за изработка на музичко-дијалектни карти (Величковска 2009: 21);
- Метод на компилација – повеќе служи во фазата на пишување на делото, кога треба да се направи спој и синтеза на повеќе различни нешта (Šamić 1969: 14);
- Структурно-типолошки метод – суштината на овој метод се сведува на набљудување на феномените од областа на

¹ Овој метод е достапен на следниот линк: <https://www.americananthrop/5...>

културата како двослојни појави, кои имаат површинска и длабинска структура (Величковска 2009: 30);

- Теренско истражување – методот на теренското истражување е широк и комплексен проблем во етномузикологијата, како што е и во другите области на истражување. Поврзан е со прашањето за теоретската ориентација и го опфаќа истражувачкиот дизајн, вклучувајќи проблем, хипотеза, објективни и методолошки техники. Внимателното и подробното разгледување на овие проблеми е неопходно за комплетирање на теренското истражување во етномузикологијата (Merriam 1964: 44);
- Архивско истражување² – ова истражување лежи во срцето на многу академски и други форми на историско истражување, но е често преземено (во спој со други паралелни методи на истражување) во други дисциплини на хуманистичките и на општествените науки вклучувајќи ги: археологијата, социологијата, географијата, антропологијата, психологијата итн. Податоците што ги имаат институциите, кои поседуваат архивски материјали, се користат во научно истражување;
- Медиумско истражување – подразбира користење медиуми, како што се: интернет, радио, ТВ, итн., при истражувањето;
- Компаративна методологија – целта на овој метод е да укаже на проблеми што не се однесуваат само на една култура и имаат поширок придонес во човечкото однесување. Како што и името кажува, самата метода се базира на споредба и споредбите мораат да бидат проблем вклучен во истражувањето (Merriam 1964: 52);
- Етномузиколошка анализа – Основниот принцип на етномузиколошката анализа подразбира анализа на музички текст по пат на идентификација и систематизација на неговите структурално-формални законитости (Стоилковиќ-Бајиќ 2016: 223);
- Антрополошка методологија³ – Белегот на антропологијата е истражувањето на сложеноста и нијансите на интерактивноста и културата на човекот. Како истражувачка дисциплина, антропологијата ги комбинира хуманистичките и општествените научни стратегии.

² Овој метод е достапен на следниот линк: https://en.wiresearch_methodologies...

³ Овој метод е достапен на следниот линк: <https://bhw.hrsa.gov/sites/default/files/bureau-health-workforce/funding/hrsa-pcdf...>

Постоечките состојби со кои се соочуваат младите истражувачи во Македонија

Науката во Македонија веќе подолго време е на маргините на општеството, а тоа особено се однесува на општествените науки, при што националните институции, парадоксално, особено се засегнати. Тоа несомнено се однесува и на фолклористиката како наука, која и во светски рамки се соочува со криза и со несоодветен третман. Македонија не е исклучок од сите овие негативни текови. За тоа постојат многу фактори, коишто можеме да ги поделиме на објективни и субјективни фактори. Објективните фактори се, пред сè, лошата економска ситуација и несоодветната распределба на финансиски средства за наука. Во субјективни фактори влегуваат низа социолошки фактори, како што се: намален интерес за традицијата меѓу младите луѓе, недоволен број промотивни активности од страна на соодветните институции и слично, но пред сè, политичките фактори, што се резултат на деликатната политичка состојба во која се наоѓа Македонија од осамостојувањето, па сè до денес.

Наместо во современа и самостојна Македонија да се стимулираат истражувањата на народниот фолклор, се случуваат ситуации во кои младите фолклористи се соочуваат со многубројни препреки. За да се претстави состојбата со истражувањето на македонскиот фолклор во сегашниов период, може да послужи алатката SWOT-анализа. Ќе се направи обид да се претстават: силните страни, слабите страни, можностите и заканите со кои се соочуваат младите истражувачи.

Силни страни	Слаби страни	Можности	Закани
Застапеност на архивирани материјали од претходни истражувачи; Современата технологија, која лесно, достапно и едноставно им стои на располагање на младите истражувачи; Подобра патна структура и	Недостиг на финансиски средства за младите истражувачи; Несоодветен однос (без почит) кон културата и традицијата; Несоодветно вреднување на трудот во областа; Недоволна заинтересираност на младите за проучување на	Богат, разновиден и автентичен фолклор, што овозможува голем простор и широк дијапазон на интересирања и активности; Подигање на свесноста за традицијата кај младите; Промовирање на македонскиот	Недостиг на интерес кај соодветните институции за зачувување и промовирање на македонскиот фолклор; Недостиг на финансиски средства за истражување, особено за млади истражувачи; Лоша политичка ситуација, поради несоодветни односи со соседните земји,

пристап до рурални средини, како средини за истражување; Пристап до интернет и до литература од областа; Соодветни научни институции; Културно- уметнички друштва.	овие теми.	фолклор во странство; Додавање на нови, современи елементи на фолклорот, со цел, негово широко прифаќање; Организирање настани преку кои фолклорот ќе допре до младите.	што се одразува на интересот на младите; Незаштитено историско и културно наследство.
--	------------	--	---

Слика бр. 1: SWOT-анализа на состојбата со фолклористиката

Од погоренаведениот преглед може да согледаме дека Македонија нуди многу можности за истражувања во фолклористиката од аспект на материјал за истражување и анализа. За жал, оваа научна гранка се соочува со многу, како објективни, така и субјективни проблеми.

Според Васил Икономов, „собирањето и отпечатувањето на нашите песни и обичаи е од најголема нужда и е единствен извор за изучувањето на нашето минато како народ“ (Икономов 1893).

Како што вели Пенушлиски, „ваквите сфаќања, чувства и односи кон народното творештво од македонските преродбеници и мнозина културни дејци (Робевци и други) во целата втора половина на XIX век придонеле во Македонија да се развие прилично плодна собирачка работа“ (Пенушлиски 2012: 47).

За жал, наместо фолклористиката да доживее препород во самостојна Македонија, се случува точно спротивното. Имено, поради несоодветни политики и несоодветна институционална поддршка, интересот кај младите истражувачи е намален видно.

Моето лично искуство со истражувањето на темата за магистерски студии, којашто е поврзана со егејскиот дел на Македонија, уште на самиот почеток се соочи со предизвици. Самата тема претставува болна точка за овој народ – сегашните конфликти што постојат меѓу овие две земји, Македонија и Грција, предизвикани од политичките и територијални случувања се протегаат повеќе од еден век низ историјата (1913 г., Букурешки мировен договор, поделба на Македонија, Грција го зема егејскиот дел; 1945 – 1949 г. Граѓанска војна во Грција, дел од македонскиот народ е протеран од родниот

крај, а на тие што останале им било забрането да зборуваат и да пишуваат на македонски јазик и да ја негуваат својата култура и традиција) и траат до денешен ден. Голема е дилемата за наоѓање извори поврзани со темата. Тие што биле живи сведоци на настаните, за да го пренесат искуството, веќе се во поодмината возраст, а многумина се починати, а помладите генерации многу помалку ги знаат своите традиционални песни, ора и обичаи. Теренското истражување во тој регион не може да се изведе од многу познати причини. Затоа моето истражување е сведено на примери од делата на истражувачи, коишто имале можност пред многу години да отидат и да се сретнат со нашиот народ што доаѓал од тој крај.

Нов дух на стариот фолклор

Ермис Лафазановски, во својата анализа на фолклористиката во XXI век, вели:

моето мислење во врска со предметот и теоријата на фолклористиката е дека ние треба полека да се приближиме кон употребата на фолклористиката во културната анализа на општеството, што би значело сфаќање на фолклористиката како критика на културата притоа не употребувајќи го терминот критика во негативна конотација, туку како поим, кој во својата суштина, ја има анализата. Впрочем, тоа не значи напуштање на истражувањето на традицијата, туку повеќе примена на истражувањето на модалитетите во кои се трансформира традицијата под влијание на, особено во почетокот на дваесет и првиот век, технолошките иновации, медиумите и пред сè електронската и визуелната комуникација

(Лафазановски 2020: 127).

Има многу можности што еден народ може да ги придобие од зачувувањето на својот фолклор бидејќи е значаен, со своите карактеристики, и се разликува во секоја земја во однос на: традиции, обичаи, музика, итн. Со тоа што една држава ќе даде значење на својот фолклор и традиции, ќе успее да се одржи во живот. И покрај тоа што со модерното време доаѓаат промени и светот се врти кон Западот и кон сè што е современо, има многу начини како да не се изгубат идентитетските вредности на еден народ. Во Македонија постојат многу културно-уметнички друштва, коишто со своите турнеи, ширум светот, ја претставуваат нашата нација. Постојат и училишта и факултети, каде што постои отсек за изучување на фолклорот, како и научници, кои постојано се посветени во истражување на: антрополошкиот, етнолошкиот и етномузиколошкиот аспект од фолклористиката. Туризмот може да се развива и опстојува бидејќи

има многу локалитети богати со традиција и историја, коишто сè уште се откриваат. Фолклорот го менува својот облик, но негови примеси можат да се сретнат во современата македонска музика, а и примеси од народната носија се вметнуваат во модерната облека. Така, многу македонски музичари, старите македонски песни ги преработиле со современ аранжман или пак на новокомпонирани дела додале примеси од македонскиот фолклор (на пр.: Стефан Гајдов, Трајко Прокопиев, Стојан Стојков, Живко Фирфов, Тодор Скаловски, Драган Шуплевски, Илија Пејовски, Браќата Тавитјан, Кирил Џајковски, „Синтезис“, Каролина, Тоше Проески, Калиопи, Никола Мицевски, „Леб и сол“, „Некст тајм“, „Фолтин“, Вања Лазарова, „Анастасија“, итн.). Во однос на модата во облекувањето, се користат орнаменти и мотиви од македонската носија на модерната облека, како што е примерот во научниот проект на д-р Марија Емилија Кукубајска, професорка на Филолошкиот факултет на Државниот универзитет во Штип, кој е посветен на поврзаноста меѓу современиот моден дизајн и традиционалните фолклорни мотиви.⁴

Заклучок

Фолклорот е многу значаен за една држава. Сам за себе, автентичен за секоја земја, треба да се негува и да се презентира секаде за да се сочува идентитетот и традицијата. Иако има многу предности за оваа наука, има и многу слабости. Конкретно во Македонија, голем проблем е финансирањето во културата. Со текот на годините сè помалку се организираат културно-уметнички настани, не се финансираат доволно теренски истражувања итн. Исто така, голем проблем причинува тоа што сите податоци што се сочувани во архивите, а во нив има снимки што датираат од XIX век и може да ги снима еден ден, не се дигитализираат со доволно брзо темпо бидејќи нема финансии за тоа. Многу од традициите и обичаите се изгубени бидејќи бројот на оние луѓе што ги знаеле и ги пренесувале од колено на колено постепено се намалува. Многу од селата што биле богати со традиции, се напуштени, а обичаите заборавени. Присутен е притисок од соседните земји, коишто ги присвојуваат нашите традиции (песни, ора) и нашите обичаи и ги запишуваат како свои. Голем проблем е незаинтересираноста на државата да инвестира и да вложува во фолклорот на својот народ. Сегашната власт е свртена кон добрососедски односи и е подготвена да ги прифати условите што ѝ се

⁴ Податокот е преземен од следниот линк: „Фолклорното наследство на Македонците – „банка на вредности“ која времето ја празни“, <https://www.dw.cd0%xlkedmew3skowi8765dc...> [Пристапено на 27.04.2022].

нудат, по цена дури и да го изгуби идентитетот на својата држава. Недоволното изучување на македонската фолклорна традиција (во училиштата) е голем недостаток за помладите генерации бидејќи не се создава свест за својата припадност, затоа што фолклорот ја раскажува историјата на еден народ.

Иако фолклористиката и нејзините истражувачи се соочуваат со големи предизвици, сепак, не е така црно сè. Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ во Скопје продолжува да се вложува за зачувување на оваа наука со вршење на теренски истражувања, со архивирање на сите податоци, со организирање предавања и симпозиуми. Се отвораат и нови насоки за изучување на фолклорот на факултетите. Културно-уметничките друштва продолжуваат да го негуваат фолклорот, прават концерти и турнеи низ целиот свет и се трудат младите генерации да ги запознаат со нашата традиција, преку тоа што многу млади деца членуваат во нив.

ЛИТЕРАТУРА

Кирилични изданија

Величковска, Р. 2009. *Картографирањето и ареалните истражувања во етномузикологијата*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“.

Икономов, В. 1893. *Сборникъ оѣтъ сѣтаро-народни ѣсни и обичаи въ Дебѣрско и Кичевско (Западна Македония)*. Софија: Печатница „Македония“.

Стојановиќ, Ј. 2012. „Визуелен фолклор: односот помеѓу усното и визуелното сеќавање“. *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 2. Poznań 2012. Adam Mickiewicz University Press, 279–312.

Лафазановски, Е. 2020. „Македонската фолклористика во 21 век“. *Фолклористика*, год. 5, бр. 2. Београд: Чигоја штампа, 123–129.

Пенушлиски, К. 2012. *Историја на македонскиот фолклор*. Скопје: Матица македонска.

Стоилковик-Бајик, В. 2016. *Процеси (Ре)дефинисања структуралних, драматуржких и естетских аспекти у сценском приказивању традиционалне изгре и музике у Србији*. Београд: Факултет музичке уметности у Београду [докторска дисертација].

Латинични изданија

Merriam, P. A. 1964. *The anthropology of music*. Chicago: Northwestern University Press.

Šamić, M. 1969. *Kako nastaje naučno djelo*. Sarajevo.

Сајтографија

“Research methods”

<https://www.americananthro.org/LearnAndTeach/ResourceDetail.aspx?ItemNumber=1465>

“Research Methods” <https://anthropology.iresearchnet.com/research-methods/> [Пристапено на 27.04.2022].

“Archival research” https://en.wikipedia.org/wiki/Archival_research [Пристапено на 27.04.2022].

“Anthropological researches”

<https://bhw.hrsa.gov/sites/default/files/bureau-health-workforce/funding/hrsa-pete-using-mixed-methods-goldman-supplemental-1.pdf> [Пристапено на 27.04.2022].

„Фолклорното наследство на Македонците – ’банка на вредности‘ која времето ја празни“

<https://www.dw.com/mk/%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%B%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D1%98%D0%B0-%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8/a-16753653> [Пристапено на 27.04.2022].

THE CHALLENGES OF YOUNG RESEARCHERS OF FOLKLORE IN 21ST CENTURY MACEDONIA

Marijana Todorovska
Independent Researcher, Skopje

Summary

Folklore is very important for one country. It's authentic by itself and we should nurture and present it everywhere, so we can preserve our identity and tradition. There are many advantages of this field but, there are many disadvantages as well. Mainly in Macedonia a big problem is financing the culture projects. As the years go by, there are less cultural events and field studies. All of the data that is stored in the archives, that includes recordings that go as far back as the 19th century and can be easily gone one day, are not getting digitized fast enough because there's not enough budget for that. Many of the traditions and customs are lost because the

number of the people that knew them and passed them on to the next generations, decreases over time. Many of the villages that were rich with tradition are abandoned, and the customs are forgotten. There is pressure from the neighboring countries who want to appropriate our traditions (songs, dances) and our customs, and write them as their own. The country doesn't show interest in investing in the folklore of its own people. The current government is turned towards good neighborly relations and it's prepared to accept any conditions even if it means it will pay the price of losing its own nation's identity. Not enough learning of the Macedonian folklore tradition in schools is a big disadvantage for the younger generations. They don't develop awareness for their identity because the folklore tells the history of one nation.

Although folkloristics and its researchers are facing big challenges, there's still hope. The Institute of Folklore "Marko Cepenkov" in Skopje, keeps investing to preserve this study by organizing field research, archiving all the data, organizing symposiums and presentations. The folklore ensembles continue to nurture the folklore by touring all over the world, performing concerts with traditional dances and songs and working with younger generations to educate them through participating in the ensemble's activities and performance.